

Міністерство освіти і науки УКРАЇНИ

ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра банківської справи

Допущено до захисту

Завідувач кафедри д.е.н., професор

Кузнєцова Людмила Вікторівна

“ ___ ” _____ 20__ р.

ВИПУСКНА РОБОТА

на здобуття освітнього ступеня бакалавра

зі спеціальності 6.050.100. « Банківська справа »

за темою:

« ОЦІНКА КОНКУРЕНЦІЇ НА БАНКІВСЬКОМУ РИНКУ »

Виконавець

студентка

**Кредитно-економічного
факультету**

Бережна Тетяна Григорівна

Науковий керівник

к.е.н., доцент

Жердецька Лілія Вікторівна

ОДЕСА 2016

ЗМІСТ

ВСТУП		5
РОЗДІЛ 1	ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ КОНКУРЕНЦІЇ НА БАНКІВСЬКОМУ РИНКУ ПОСЛУГ	8
1.1.	Сутність поняття «конкуренція» та її особливості на банківському ринку	8
1.2.	Наукові засади державного регулювання конкуренції на ринку банківських послуг	15
	Висновки до розділу 1	22
РОЗДІЛ 2	ОЦІНКА РІВНЯ КОНКУРЕНЦІЇ НА БАНКІВСЬКОМУ РИНКУ УКРАЇНИ	24
2.1.	Оцінка концентрації банківського ринку	24
2.2.	Моделювання конкуренції на банківському ринку.....	29
2.3.	Методичні підходи до оцінки конкурентоспроможності банків	34
	Висновки до розділу 2.....	43
РОЗДІЛ 3	ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМКИ КОНКУРЕНЦІЇ НА РИНКУ БАНКІВСЬКИХ ПОСЛУГ	45
3.1.	Шляхи підвищення конкурентної позиції комерційного банку в сучасних умовах	45
3.2.	Обґрунтування напрямків удосконалення політики регулювання конкуренції на банківському ринку України	50
	Висновки до розділу 3	54
ВИСНОВКИ		57
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ		62

ВСТУП

Актуальність теми роботи. Для успішного розвитку економіки банки повинні стати ефективним інститутом, що здійснює трансформацію заощаджень в інвестиції, перерозподіл фінансових ресурсів на ринкових принципах. Істотною ознакою ефективною і повноцінної банківської галузі економіки є конкуренція банків. Аналіз конкурентного середовища у банківській сфері включає в себе декілька складових: загальна оцінка концентрації, аналіз складових конкуренції, оцінка ринкової позиції та конкурентоспроможності банку. Концентрація є однією з найважливіших чинників аналізу конкуренції. Оцінка конкуренції, аналіз конкурентної структури української банківської галузі, поведінки банків як самостійних економічних суб'єктів на ринках та рівня їх концентрації необхідні для визначення напрямів розвитку конкуренції в банківській галузі української економіки, формування відповідної конкурентної структури, підвищення ефективності діяльності банків, їх капіталізації. Українські банки повинні стати ефективним інститутом, що здійснює трансформацію заощаджень в інвестиції, перерозподіл фінансових ресурсів, поступово перетворюватися в джерела зростання української економіки. Іншими словами, необхідно провести оцінку розвитку конкуренції, аналіз конкурентної структури банківської галузі української економіки, конкурентної поведінки банків на ринках. Рішення цієї актуальної задачі дозволить визначити глибинні причини, що перешкоджають розвитку конкуренції, конкурентній поведінці економічних суб'єктів банківського ринку і напряму розвитку конкуренції, сприяючи формуванню ефективною конкурентною банківської галузі і ціновий політики банків. Сучасні процеси банківської конкуренції зумовлені змінами, що відбуваються на національних і світових фінансових ринках, та мають низку особливостей, що відрізняють її від конкуренції в інших галузях економіки. Основними факторами загострення конкуренції є глобалізація світового фінансового ринку, лібералізація державного регулювання, розвиток нових фінансових та електронних технологій. Все це зумовлює обрання банками стратегій, зорієнтованих

на зайняття провідних позицій у конкурентному середовищі, а також на збереження та підвищення своєї конкурентоспроможності.

Дослідженням банківської конкуренції займалися такі вітчизняні вчені як: Галкін Д. Є., Бабаян М.Н., Мірошниченко, О. В., Березняк О., Лозняк М.А., Нікітін, Федорченко, Коробов Ю.І., Пржанова А.Е., Васюренко О.В., Погореленко Н. та інші.

Метою роботи є розроблення науково-практичних рекомендацій у сфері регулювання конкурентного середовища на банківському ринку України та основних засад підвищення конкурентоспроможності банків.

Виконання мети роботи потребує вирішення наступних завдань:

- визначити сутність поняття «конкуренція» та її особливості на банківському ринку;
- охарактеризувати наукові засади державного регулювання конкуренції на ринку банківських послуг;
- оцінити рівень концентрації банківського ринку ;
- визначити основні підходи оцінки конкурентоспроможності банків;
- дослідити шляхи підвищення конкурентної позиції комерційного банку в сучасних умовах;
- обґрунтувати напрямки удосконалення політики регулювання конкуренції на банківському ринку України.

Об'єктом дослідження є банківський ринок та окремі банки як його учасники.

Предметом дослідження виступають теоретико-методологічні засадивзаємодії банківських установ на окремих сегментах банківського ринку.

Методом дослідження є концептуальні положення фундаментальних і прикладних наукових робіт провідних вітчизняних і зарубіжних учених в області теорії конкуренції, фінансів і банківської справи, а також закони України, нормативні правові акти, міжнародні стандарти фінансової звітності, публікації економічної періодики.

Робота ґрунтується на аналізі науково-методичної літератури, методичних посібників та напрацювань сучасних та попередніх економістів та вчених в галузі

банківської справи. Для розрахунку використані фінансові результати банківської діяльності.

ВИСНОВКИ

Узагальнюючи визначення вітчизняних вчених стосовно банківської конкуренції, пропонуємо банківську конкуренцію розуміти як безперервний і динамічний процес суперництва банків та фінансово-кредитних інститутів, який спрямований на досягнення поставлених цілей завдяки розробці й реалізації продуктів, які здатні задовольнити економічні потреби клієнтів. Особливості конкуренції в банківській сфері полягають у таких факторах як: специфічність банківського товару; орієнтація на диференціацію банківського продукту; специфіка вхідних бар'єрів; обмеження цінової конкуренції; взаємозв'язок з іншими сферами економіки; жорсткий банківський нагляд; велика роль іміджу банку та ін. На нашу думку, слід виділити ще одну особливість банківської конкуренції - перевага в банківському секторі – це пряма залежність від довіри клієнтів.

Законодавство України про захист економічної конкуренції ґрунтується на нормах, установлених Конституцією України, і складається із законів України “Про захист економічної конкуренції”, “Про Антимонопольний комітет України”, “Про захист від недобросовісної конкуренції”, інших нормативно-правових актів, прийнятих відповідно до цих законів.

Необхідність державного регулювання банківської конкуренції обумовлена такими факторами:

- а) банківські інститути є одними із найбільших “сховищ” накопичень суспільства – особливо заощаджень приватних осіб та домогосподарств;
- б) банки утримують велику кількість довгострокових коштів у межах різних схем, пов'язаних із депозитними і трастовими послугами;
- в) банківські установи здатні створювати гроші у формі поточних внесків через кредитування (кредитна мультиплікація);
- г) банки видають населенню і підприємствам кредити, які збільшують споживання та інвестиції;
- д) банки здійснюють платежі, є провідниками економічної політики, беруть участь у зборі податків.

Аналіз державного антимонопольного регулювання в Україні дозволив виявити ряд недоліків та проблем, які потребують подальшого розвитку:

а) формування механізми антимонопольного регулювання стосовно банківництва;

б) розробка нормативно-правових актів, які б регулювали конкуренцію саме на ринку банківських послуг;

в) передача повноважень з антимонопольного регулювання Національному Банку України як основному регулятору комерційних банків;

г) формування системи впливу на порушників конкурентного законодавства в банківській сфері.

Для ринку банківських послуг характерний високий рівень конкуренції, тому є об'єктивна потреба в оцінці стану конкурентного середовища для посилення та збереження конкурентної позиції банку, яка базується на оцінці концентрації банківського ринку. Результати розрахунків ННІ свідчать про низьку концентрованість банківського ринку України: в період із 01.01.1998 до 01.10.2015 середнє значення ННІ становило 453,5 пункти. Наприкінці III кварталу 2015 року ННІ сягнув максимального значення – 836. Утім, загальна банківська концентрація в Україні досі лишається низькою як із точки зору жорсткіших нормативів ЄС (1 000), так і з точки зору більш м'яких у США (1 500).

Аналогічні тренди зниження і посилення концентрації з переломним моментом у 2008 році підтверджує динаміка простіших показників концентрації CR_n. На кінець третього кварталу 2015 року зафіксовано максимальні значення CR5 = 53%, CR10 = 71% та CR25 = 88,7%. Останніми роками концентрація ринку посилюється, хоча порівняно з країнами ЄС є поки невисокою.

Форма кривої Лоренца дещо змінилась за період з 2000 по 2015 роки. Це свідчить про збільшення нерівності серед банків України. Ключовим фактором посилення концентрації це - вихід банків із ринку (скорочення n), та зростання частки активів в ТОП-5 постійно діючих банків.

Український ринок кредитних ресурсів та банківських послуг в останні роки розвивається досить динамічно. Аналіз розподілу активів (кредити надані суб'єктам

господарювання та фізичним особам) та зобов'язань (кошти фізичних та юридичних осіб) в межах зазначених груп (табл.2.3) свідчить, що на 25 банків іноземних банківських груп припадає найбільша частка майже 40% кредитів. Щодо депозитів, то ця група майже на одному рівні з банками 1 групи 31,22 і 32,58 % відповідно. Це підтверджує активну діяльність банків іноземних банківських груп на банківському ринку України.

Поряд із суперництвом банків між собою все більшого значення набуває конкуренція з боку небанківських фінансово-кредитних інститутів (страхових компаній, кредитних спілок, недержавних пенсійних фондів, ломбардів, фінансових компаній та ін.).

Була запропонована методика рейтингування фінансових установ, згідно якої визначальними факторами стабільності роботи банківської установи є ліквідність, надійність, розмір балансового і достатність регулятивного капіталу. Для підвищення позицій банківській установі необхідно суттєво розширити та удосконалити продуктивний ряд банку та забезпечити сталий розвиток бізнес-напрямів і банківських продуктів, актуалізувати інформаційні технології у наданні банківських послуг, розширити функції та можливості для клієнтів в режимі «онлайн», впровадити системи ефективних продаж та вдосконалити системи просування та розвитку персоналу, збільшити обсяги активних операцій банку з одночасним збереженням якості портфеля.

Також був проведений кластерний аналіз банків, результати якого дозволяють визначити конкурентну позицію кожного окремого банку та розподіл банків-конкурентів на такі групи, як: - банки-лідери, що утримують провідні конкурентні позиції на ринку; - банки-конкуренти (претенденти на лідерство); банки – аутсайди. Банкам-аутсайдерам необхідно прийняти заходи щодо виведення цих банків з ринку або розробку конкурентної стратегії їх розвитку, при чому, для них пропонується перш за все розробку та впровадження стратегій з управління активами і пасивами. Банкам 2 кластеру рекомендується впровадження конкурентної стратегії лідерства на основі зниження витрат за рахунок покращення

якості кредитного портфеля. Банкам-лідерам для збереження своїх позицій в сучасних умовах діяльності необхідно формувати конкурентні переваги за рахунок впровадження нових банківських технологій, для чого впроваджувати сучасні методики стратегічного управління їх розвитком.

В сучасних умовах інтеграції до європейського економічного простору вітчизняним банкам потрібні нові методи конкурентної боротьби щоб здобути стабільну конкурентну позицію. Зважаючи на переваги та недоліки вітчизняних банків, було запропоновано такі заходи для покращення конкурентних позицій:

- а) Збільшити розмір власного капіталу за рахунок нарощування коштів акціонерів.
- б) Збільшення асортименту банківських продуктів перш за все за рахунок впровадження інновацій та використання досвіду вітчизняних і закордонних банків;
- в) Оптимізація цінової політики на банківські продукти.
- г) Поліпшення іміджу банку та підвищення довіри до нього за рахунок створення позитивного образу шляхом благодійних акцій.
- д) Застосування бенчмаркетингу.
- е) Організація ефективної системи ризик-менеджменту.

На нашу думку, державна політика підтримки конкуренції та антимонопольного регулювання на ринку банківських послуг має реалізовуватись Національним банком. Пропонуємо такі пропозиції щодо розробки політики концентрації банківського ринку України:

- а) Основним показником для визначення концентрації обрати традиційних ННІ, який всебічно вимірює рівень концентрації в системі
- б) Адаптація антимонопольного законодавства України до нормативно-правової бази ЄС.

в) Регулярний моніторинг концентрації та публікація результатів у регулярних аналітичних звітів НБУ.

г) Кластерний підхід.

На нашу думку, між конкуренцією та стабільністю банківської системи та економіки в цілому існує прямий зв'язок. Конкуренція сприяє підвищенню якості банківських послуг, розвитку ринку банківських послуг. Тому забезпечення умов добросовісної конкуренції державою має бути одним із основних пріоритетів в нашій країні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Нікітін А.В. Маркетинг у банку: навч. посіб./А.В.Нікітін, Г.П.Бортнікова, А.В.Федорченко; за ред.А.В.Нікітіна.–Вид.2-ге, без змін. –К.:КНЕУ, 2009. –С. 97.
2. Мирецкий,А.П. Анализ привлекательности рынка банковских услуг/А.П.Мирецкий // Банковские услуги. –1999. –№ 2–3. –С.32–38
3. Галкин Д.Э. Направления повышения конкурентоспособности кредитных предпринимательских структур : автореф. дис канд.экон.наук: спец. «Экономика и управление народным хозяйством (предпринимательство)» и «Финансы, денежное обращение и кредит» / Дмитрий Эмилевич Галкин. – Тамбов, 2009. – 23 с.
- 4.Коробов Ю. И. Теория банковской конкуренции / Ю. И. Коробов. – Саратов, 1996.– 147 с.
- 5.Пржанова А. Е. Взаимодействие собственности и конкуренции в современной России : автореф. дис. ... канд. экон. наук : 08.00.01 «Экономическая теория» / А. Е. Пржанова. – Волгоград, 2004. – 23 с.
6. Васюренко О. Організація управління стійким розвитком банківської установи/ О. Васюренко, Н. Погореленко// Вісник Національного банку України. — 2006. — №6. — С. 22—24.
7. Про банки та банківську діяльність [Електронний ресурс] : Закон України від 07.12.2000 №2121-III.– Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>
8. Закон України від 23.02.2006 № 3480-IV. Про цінні папери та фондовий ринок [Електронний ресурс]: – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1088.1126.5&nobreak=1>
9. Закон України від 12.07.2001 № 2664-III. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг [Електронний ресурс]: – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1087.807.6&nobreak=1>.

10. Бабаян М. Н. Отличия конкуренции на рынке банковских услуг от конкуренции на иных финансовых рынках// Проблемы предпринимательства в экономике России. Межвузовский сборник научных трудов/ Под. ред. А.В. Бандурина. – М.: ООО«Технологии стратегического менеджмента». – 2005. №8. – С. 19-30.
11. Бабаян М. Н. Особенности банковской конкуренции// Экономика России: основные направления совершенствования. Межвузовский сборник научных трудов/ Под. ред. А.В. Бандурина. – М.: ООО«Технологии стратегического менеджмента». - №7. – С. 15 – 21.
12. Кудашева Ю.С. Совершенствование методики оценки конкурентоспособности коммерческого банка: дис. на соискание уч. степени канд. экон. наук: 08.00.10 «Финансы, денежное обращение и кредит» / Юлия Сергеевна Кудашева. – Ставрополь, 2007. – 186 с.
13. Мостовенко Н. //Особливості конкуренції на ринку банківських послуг/ Н. Мостовенко// Економічні науки. Серія«Облік і фінанси»: зб. наук. праць/ Луцький державний технічний університет. – Луцьк, 200. – С. 19 – 26.
14. Попков В. К вопросу о конкуренции в банковской сфере/ В. Попков// Банковское дело. 2000. №2. - С. 14 - 18.
15. Пржанова П. Е. Банковская конкуренция: возникновение, специфические черты и особенности их проявления в России/ А. Е. Пржанова: сборник тезисов докладов по материалам Четвертой научно-практической конференции(2001 г.) / Волжский гуманитарный институт. – Волгоград, 2001. – С. 115
16. Сорос Дж. Кризис мирового капитализма: Открытое общество в опасности/ Дж. Сорос. – М.: НФ ПКО и НИТ, 1999. – 262 с.
17. Портер М. Э. Конкуренция/ М. Портер. – М.: Издательство Вильямс, 2000. – 608 с.

18. Мірошниченко, О. В. Методи оцінки конкурентоспроможності банку / О. В. Мірошниченко // Экономика Крыма. — 2009. — № 28. — С. 42–47.
19. Закон України «Про захист економічної конкуренції» [Текст] : від 11 січня 2001 року № 2210-III // Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 12. — Ст. 64.
20. Гончарук, Т. І. Управління конкурентоздатністю банку на регіональному сегменті фінансового ринку: прикладний аспект [Електронний ресурс] / Т. І. Гончарук, М. Є. Люзняк. — 2011. — 8 с. — Режим доступу: http://dspace.uabs.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/5995/1/PPRBS_3.pdf.
21. Коломиец, И. В. Модели оценки конкурентоспособности банка [Электронный ресурс] / И. В. Коломиец. — Режим доступа: <http://repository.hneu.edu.ua>.
22. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/>.
23. Офіційний сайт ПАТ «Ощадбанку» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.oshadnybank.com/ua/>.
24. Офіційний сайт ПАТ КБ «Приватбанку» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://privatbank.ua/ua/>.
25. Офіційний сайт ПАТ КБ «ПУМБ» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://pumb.ua/ru/>.
26. Офіційний сайт ПАТ КБ «Райффайзен банку Аваль» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.aval.ua>.
27. Офіційний сайт ПАТ КБ «Укрсоцбанку» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.unicredit.ua>.
28. Основні показники діяльності банків України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.bank.gov.ua

29. Фінансовий портал «Мінфін» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.minfin.com.ua
30. Конкурентна позиція банку: стратегічно-інноваційний аспекти /Я. В. Коваленко, О. Й. Шевцова// Вісник Дніпропетровського університету. Серія: «Економіка». - № 5(3). – 2011 р.
31. Оцінювання конкурентної позиції банківської установи у процесі стратегічного планування /О.А. Добровенко// [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://chtei-knteu.cv.ua/herald/content/download/archive/2013/v4/NV-2013-V4_44.pdf.
32. Кузнєцова Л.В., Жердецька Л.В. Ціноутворення в банківській справі: Підручник. - Одеса: Видавництво «Атлант», 2008. - 320 с.
33. Жердецька Л.В. Вплив ринкової концентрації на процеси ціноутворення в банківському секторі України
34. Конкурентне законодавство України: Юридичний збірник. – К., 2002. – С. 47.
35. Про Антимонопольний комітет України :закон України від 26 листопада 1993 р. № 3659-ХІІ/ Відомості Верховної Ради України. –1993. -№50.–С. 472.
36. Найт Ф. Риск, неопределенность, прибыль / Ф. Найт. – М.: Дело, 2003. – 352 с.
- 37 [Макконел К.Р., Брю С.Л. Экономикс: принципы, проблемы и политика: пер. с 14-го англ. изд. / К.Р. Макконел, С.Л. Брю. – М.: ИНФРА – М, 2002. – XXXVI, 972 с.]
- 38 Экономическая стратегия фирмы: учебное пособие / под ред. засл. деят. науки РФ, докт. экон. наук, проф. А.П. Градова. – 2-е изд. испр. и доп. – СПб.: Специальная литература, 1999. – 589 с.
- 39 Шумпетер Й.А. Капіталізм, соціалізм і демократія / Й.А. Шумпетер. – К.: Основи, 1995. – 528 с.

40. Стратегії економічного розвитку в умовах глобалізації / За ред. Д.Лук'яненка. – К.: КНЕУ, 2001. – 538 с.
41. Господарський кодекс України : [офіційне видання]. – К. : Вид. дім «ІнЮ-ре», 2003. – 344 с.
42. Competition regulator [Electronic resource] / Wikipedia. – Regime of access : http://en.wikipedia.org/wiki/Competition_regulator.
43. Bank Merger Competitive Review – Introduction and Overview U.S. Department of Justice and the Federal Trade commission. –Regime of access : <http://www.justice.gov/atr/public/guidelines/6472.htm>
44. http://economics.lb.ua/finances/2015/09/11/315713_nbu_podelil_banki_klasteri.html
45. Беленький П., Другов О. Розвиток системи фінансових посередників в умовах посилення глобалізаційних процесів // Вісник НБУ. – 2007. – № 12. – С. 30-36.
46. Березняк О., Лозняк М. Стан конкуренції між банківськими та небанківськими фінансовими установами на вітчизняному ринку фінансових послуг // Вісник УБС НБУ. – 2008. – № 1. – С. 92-97.